

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قابلیت‌های نمایشی افسانه‌های دشتی

نویسندگان:

ماندانا رضوانی

ابراهیم شاکری مطلق

تابستان ۱۳۹۳

سرشناسه	: رضوانی، ماندانا، ۱۳۴۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: قابلیت‌های نمایشی افسانه‌های دشتی / نویسندگان ماندانا رضوانی، ابراهیم شاکری مطلق.
مشخصات نشر	: تهران: ابراهیم شاکری مطلق، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۱۱۲ ص.
شابک	: ۶۵۰۰۰ ر. یال: ۹۷۸-۶۰۰-۰۴-۱۲۷۱-۵
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیا
یادداشت	: کتاب‌نامه: ص. [۱۰۹] - ۱۱۲.
موضوع	: افسانه‌ها و قصه‌های ایرانی -- دشتی -- تاریخ و نقد
شناسه افزوده	: شاکری مطلق، ابراهیم، ۱۳۵۶ -
رده‌بندی کنگره	: PIR ۸۷۱۵/۶۵۲ ق ۱۳۹۳۲
رده‌بندی دیویی	: ۲۰۹۵۵۶۴۴/۳۹۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۵۳۳۹۴

عنوان کتاب: قابلیت‌های نمایشی افسانه‌های دشتی

نویسندگان: ماندانا رضوانی، ابراهیم شاکری مطلق

طراحان جلد: سید ابراهیم هاشمی، مریم السادات رضوانی

حروف‌چینی، لیتوگرافی و صحافی: پردیس نبشته پارس

ناظر فنی و چاپ: خسرو رحیمی

ناشر: مؤلف

قطع: وزیری

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۶۵۰۰ تومان

نوبت چاپ اول: تابستان ۱۳۹۳

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۰۴-۱۲۷۱-۵

ISBN: 978-600-04-1271-5

پیشگفتار

فرهنگ عامه گنجینه‌ای غنی از آداب، رسوم و آیین‌ها است، که در طول اعصار و قرون شکل گرفته و قوام یافته‌اند. امروزه مطالعه فرهنگ عامه به عنوان یکی از رشته‌های علمی، جایگاه ویژه خود را پیدا نموده است. این علم خود به شاخه‌هایی تقسیم می‌شود. یکی از این شاخه‌ها، ادبیات شفاهی است. افسانه‌ها با موجودات خیالی و وقایع اعجاب‌انگیز که ریشه در آرزوها، ترس‌ها و ناشناخته‌های درون انسان دارند، زیرشاخه ادبیات شفاهی هستند. افسانه‌ها از جهان‌بینی و اندیشه‌ی توده مردم نشأت گرفته‌اند. در این مجال تلاش شده است در مورد افسانه‌ها، خواستگاه و ویژگی‌های آن‌ها همچنین نظریات پژوهشگران در این مورد، مطالبی ارائه شود؛ سپس با تمرکز بر روی افسانه‌های منطقه دشتی قابلیت‌های نمایشی آن‌ها مورد بررسی قرار گیرد. امید است توانسته باشیم به سهم خود قدمی در به ثمر رسیدن اندیشه تئاتر ملی برداریم.

در اینجا بر خود لازم می‌دانیم از زحمات و راهنمایی‌های اساتید بزرگوار آقایان مهرداد ابروان و دکتر احمد احمدی مطلق قدردانی به عمل آوریم.

ماندانا رضوانی - ابراهیم شاکری

۱	مقدمه
---	-------

فصل اول : درباره افسانه

۹	اسطوره
۱۰	حماسه
۱۰	داستان
۱۱	قصه
۱۱	مثل
۱۲	افسانه
۱۷	نظریه‌های ارائه شده در مورد افسانه
۲۰	ویژگی افسانه‌ها
۲۶	ویژگی‌های افسانه‌های ایرانی

فصل دوم : درباره افسانه‌های دشتی

۳۰	شناخت نامه کوتاهی از استان بوشهر و شهرستان دشتی
۳۴	نگاهی به افسانه‌های دشتی
۳۶	بررسی برخی از عناصر افسانه‌های منطقه دشتی

فصل سوم: قابلیت‌های نمایشی افسانه‌های دشتی

- ۴۸..... برخی جنبه‌های نمایشی
- ۵۷..... بررسی قابلیت‌های نمایشی برخی افسانه‌های منطقه دشتی
- ۵۷..... قابلیت‌های نمایشی افسانه «پریون»
- ۶۸..... قابلیت‌های نمایشی افسانه جون تیغ شاه
- ۷۷..... قابلیت‌های نمایشی افسانه «کره اورباد»
- ۸۶..... قابلیت‌های نمایشی افسانه «دختر نارنجون»
- ۹۴..... قابلیت‌های نمایشی افسانه جوان

فصل چهارم: بحث و نتیجه‌گیری

- ۱۰۴..... نتیجه‌گیری
- ۱۰۸..... پیوست (تصاویر مربوط به منطقه دشتی)
- ۱۱۷..... فهرست منابع

فرهنگ عامه، بخشی از دانش بشری است که در گذر از دالان‌های تودرتوی تاریخ، از نسلی به نسلی دیگر منتقل شده است. فرهنگ عامه به شاخه‌هایی تقسیم می‌شود که ادبیات شفاهی یکی از این شاخه‌ها هست. ادبیات شفاهی خود انواعی دارد که می‌توان به ترانه، مثل، اسطوره، حماسه، قصه و افسانه اشاره کرد.

افسانه‌ها بازماندگان اعصار گذشته‌ی حیات بشری‌اند. گزافه نیست اگر به آن‌ها لقب «فیل‌های زنده معنوی» بدهیم. فیل‌هایی که ما را به بن اندیشه اجدادمان پیوند می‌زنند. ترس‌ها، آرزوها، خواسته‌ها، ناشناخته‌ها و حتی تاریخ نسل‌های پیش از ما در آینه افسانه‌ها قابل‌رؤیت است. افسانه برای انسان افسانه‌پرداز بدوی یک نیاز روحی بوده است. او می‌توانسته با دو بال افسانه از بند مکان و زمان رهایی یابد و برای ترس‌ها و اضطراب‌هایش پاسخی بیابد. به عبارتی دیگر افسانه، انیس روز و مونس شب انسان در بدو خلقت بوده است. با توجه به اینکه انسان‌ها در سپیده‌دم تاریخ خواسته‌های مشابهی داشته‌اند و تنوع آرا و نیازها به گونه‌ای که امروز می‌شناسیم وجود نداشته، افسانه‌ها و اسطوره‌های آفریده‌شده توسط آنان نیز فاقد تنوع بوده است. شباهت افسانه‌های ملل مختلف می‌تواند ناشی از منشأ یکسان آن‌ها نیز باشد، چنانکه برخی بر این باورند که افسانه‌ها در ابتدا توسط قومی واحد و در مکانی واحد خلق شدند و بعد با گسترش جوامع بشری آن‌ها نیز گسترش یافتند و گونه‌گون شدند.

افسانه در طول هزاران سال به صورت پدیده‌ی همه‌گیر فرهنگی رواج یافت. این پدیده فرهنگی توسط ناقلان در میان مردم نقل شد و به صورت شفاهی، از نسلی به نسل دیگر انتقال

یافت. هرچه بر عمر افسانه و ادبیات شفاهی افزوده می‌شد، کارکرد آن نیز گسترش می‌یافت. آموزش و انتقال مفاهیم، ارزش‌های قومی و قبیله‌ای، اخلاق، تاریخ‌نگاری، ایجاد و حفظ اتحاد قومی، تهیج افکار و سرگرمی، از جمله این کارکردها بود. افسانه‌ها سینه‌به‌سینه نقل می‌شدند و به همراه خویش آداب و رسوم فرهنگ خاص خود را منتقل می‌کردند.

کم‌کم با اختراع چاپ و باسواد شدن مردم، ادبیات شفاهی به‌طور کلی و افسانه به‌صورت خاص، شکل جدید ادبیات مکتوب را پذیرفت. با گردآوری و چاپ افسانه‌ها که نخستین بار توسط برادران گریم صورت گرفت، توجه پژوهش‌گران علوم مختلف به‌ویژه علوم انسانی به این میراث کهن بشری جلب شد. مردم‌شناسی، دیرینه‌شناسی، فرهنگ مردم‌شناسی و روانشناسی از جمله این علوم‌اند. مطالعات انجام‌شده در این مورد، این مطلب را تأیید می‌کنند که افسانه‌ها هیچ‌گاه ویژگی‌های اصلی خود را از دست نداده‌اند. سادگی در ساختار، وابسته نبودن به زمان و مکان خاص، شخصیت‌های آشنا و بی‌پیرایه، برخی از این ویژگی‌ها هستند.

افسانه‌های جوامع و قومیت‌های مختلف شباهت‌های زیادی با یکدیگر دارند. افسانه‌های ایرانی نیز از این قاعده مستثنا نیستند. این شباهت‌ها در نحوه خلق و آفرینش، نحوه گسترش و انتقال، کارکردهای مختلف و ویژگی‌های ساختاری افسانه‌های ایرانی و افسانه‌های سایر ملل مشاهده می‌شود. با این همه افسانه‌ها در مسائل روایی تابع اجتماع خود هستند. ایرانیان از معدود اقوامی هستند که در هر یک از عناصر فرهنگی و با تاریخی صاحب جایگاه و مقام‌اند. افسانه‌های ایرانی اگرچه شباهت‌های عدیده‌ای با افسانه‌های سایر ملل دارد، اما ویژگی‌های منحصر به خود را دارا است. با تکیه بر همین ویژگی‌هاست که می‌توان به گذشته سرشار از

افتخار مردمان این سرزمین پی برد. افسانه‌ها در ادبیات مثنوی و منظوم ایران جایگاه بلندی دارند. شاهنامه فردوسی، هفت‌پیکر نظامی گنجوی، و... همه و همه از همین نیروی افسانه‌پردازی ایرانیان بهره‌جسته‌اند. شخصیت‌های موجود در افسانه‌ها بسته به این‌که در چه اجتماعی پرورش یافته باشند، برخوردشان با جهان متفاوت است. به عنوان مثال؛ «در افسانه ماه‌پیشانی بر اساس یافت اجتماعی و فکری و عرفی کشورمان، پسر شاه بدون دیدن فاطمیکو یک دل نه صد دل عاشق او می‌شود ولی در روایت‌های غربی همین افسانه، پسر شاه در مجلس رقص، دختر مظلوم را می‌بیند و عاشقش می‌شود» (سجادپور: ادبیات داستانی: شماره ۵).

همین تفاوت‌هاست که افسانه‌های هر ملت را ویژه مردم، جغرافیا و زادبوم آن قوم می‌گرداند. بوشهر دروازه جنوبی سرزمین ایران، همواره مأمن فرهنگ‌ها و قومیت‌های مختلف بوده و هست. این هم‌نشینی فرهنگی و صلح‌طلبی، برای مردمان این خطه جنوبی، فرهنگ‌عامه‌ای سرشار، سرزنده و پویا را به ارمغان آورده است. منطقه دشتی که در حال حاضر به عنوان یکی از شهرستان‌های استان بوشهر شناخته می‌شود نیز، در زمینه ی فرهنگ‌عامه از همین سرشاری و سرزندگی برخوردار است.

افسانه‌های منطقه دشتی اگرچه شباهت‌هایی کلی با افسانه‌های دیگر مناطق استان دارد، اما در مناسبات اجتماعی و برخورد شخصیت‌ها با وقایع، از خصوصیات اجتماعی منطقه خود پیروی می‌کنند. عشاق این منطقه از شور عشق شاعر می‌شوند و معشوق که به‌طور معمول پری‌زاده است به او الهامات شاعرانه می‌بخشد. مردانشان صدای خوش دارند و چری‌زاده‌ها به شوق همین صدای خوش و لحن فرازمینی است که دل درگرو آنها می‌نهند. افسانه‌های منطقه دشتی راویان گویا و پویای فرهنگ و اجتماع محل زایش خودند. آرزوها، ترس‌ها، خواسته‌ها

، مبارزه‌ها و ... مردمان این منطقه در افسانه‌های آن هویدا است. باورهای مردم درباره بی‌پاسخ نماندن ظلم، استهزای مردم نسبت به نوکیسگی، دفاع مردم از مرزهای خود در برابر اجنبی، نوع واکنش آن‌ها نسبت به قدرت، جایگاه زنان و عشق را می‌توان در این افسانه‌ها یافت.

مطالعه، بررسی و در نهایت معرفی این افسانه‌ها جهت آشنایی هر چه بیشتر نسل جوان با بن‌اندیشه‌های اجدادشان ضروری است. مطالعه افسانه این امکان را فراهم می‌کند که فرهنگ‌ها و خرده‌فرهنگ‌هایی که در دل آن‌ها نهفته است، به جامعه شناسانده شود. در زمینه ی گردآوری و مطالعه قصه‌ها و افسانه‌های استان بوشهر، تلاش‌های قابل تقدیری صورت گرفته است. از این جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد؛

- کتاب «افسانه‌های جنوب (بوشهر)»، تحقیق و گردآوری ناهید جهازی:

این کتاب که به مقدمه شاعر مانا یاد جنوبی منوچهر آتشی آراسته است، از دو بخش تحقیق و گردآوری تشکیل شده است. در بخش تحقیق نویسنده به تفصیل به معرفی قصه‌ها و افسانه‌های بوشهر، ویژگی‌ها و مؤلفه‌های آن پرداخته است. طبقه‌بندی افسانه‌های بوشهر از دیگر ویژگی‌های درخور تأمل این کتاب می‌باشد. افسانه‌های این کتاب بیشتر از دو شهرستان بوشهر و دشتی گردآوری شده است.

- کتاب «چهل گیسو» نوشته و گردآوری محمدرضا صفدری، داستان‌نویس توانمند و شهیر خورموجی. افسانه‌های گردآمده در این کتاب از منطقه دشتی است. صفدری در مقدمه این کتاب به بررسی ساختار قصه‌ها و افسانه‌های منطقه دشتی پرداخته است. لحن بیانی افسانه‌ها تا اندازه بسیار زیادی به لحن گفتاری راویان و قصه گوهای محلی نزدیک می‌باشد.

- کتاب «قصه‌ها و افسانه‌های استان بوشهر» نوشته و گردآوری شده توسط شمس الحاجیه اردلانی و رحمت‌الله پازوکی .

هنرهای نمایشی به خوبی قادرند ، اندیشه‌های پنهان در دل افسانه‌ها را به مخاطبان منتقل کنند. بهره‌گیری از قابلیت‌های نمایشی افسانه‌ها علاوه بر معرفی فرهنگ پیشینیان به نسل جوان، می‌تواند دری تازه به روی نویسندگان خلاق و پویا در عرصه هنرهای نمایشی بگشاید. با بررسی قابلیت‌های نمایشی افسانه ، در واقع می‌توان پل رابطی میان اندیشه‌های انسان معاصر و تجربیات اعصار گذشته بشر ایجاد نمود. شناخت و تحلیل عناصر پویا در افسانه و تلفیق آن با عناصر نمایشی ، بی‌شک منجر به آفرینش‌های نوی در ادبیات نمایشی خواهد شد. افسانه‌های منطقه دشتی دارای قصه‌های ساده ، شیرین و مفرحی هستند که به علت تعدد حوادث خارق‌العاده ، سحر ، جادو و حضور موجودات ماورایی در آن‌ها ، در صورت شناسانده شدن ، مورد توجه قرار خواهند گرفت. شناسایی قابلیت‌های نمایشی این افسانه‌ها می‌تواند نمایشنامه نویسان و فیلم‌نامه نویسان جوان را مجذوب جلوه‌های رازآلود و رمزآمیز آن‌ها سازد و این امکان را برای این نویسندگان (نمایشنامه ، فیلم‌نامه ، نمایشنامه عروسکی و پویانمایی) به وجود آورد که بتوانند از گنجینه غنی افسانه‌های دشتی به نحو شایسته‌ای بهره‌برداری کنند. با توجه به اینکه در حوزه شناخت قابلیت‌های نمایشی افسانه‌های دشتی ، هیچ گونه پژوهشی صورت نگرفته است ، انجام این پژوهش به نظر ضروری می‌رسد. به همین ضرورت در اینجا تلاش شده است قابلیت‌های نمایشی افسانه‌های منطقه دشتی مورد بررسی قرار گیرد. طرح ، شخصیت‌پردازی ، گفت‌وگو ، کشمکش ، پیچیدگی ، اوج ، فرود و ... برخی از این قابلیت‌های نمایشی است.

۶ قابلیت‌های نمایشی افسانه‌های دشتی

اندیشه دست یافتن به مؤلفه‌های تئاتر ملی و بومی دیرزمانی است که ذهن اهالی هنرهای نمایشی را به خود مشغول داشته است. بی‌گمان شناخت جنبه‌های نمایشی افسانه‌های دشتی می‌تواند گام بلندی در جهت رسیدن به این مؤلفه‌ها باشد.

www.ketab.ir